

DISSERTATIONES

– TANULMÁNYOK –

A KÖZÖSSÉG ELLENI USZÍTÁS JOGI TÁRGYÁRÓL

BOTOS Mihály Bálint
PhD-hallgató (SZTE ÁJK)

1. Bevezetés

A véleménynyilvánítási szabadság határainak vizsgálata igen kutatott és népszerű téma a büntetőjog-tudományban. A rendszerváltozást követően felállított Alkotmánybíróság elsőként foglalkozott mind a kollektív jogi tárggyal rendelkező közösség elleni uszítás (akkor izgatás),¹ mind az individuális jogi tárgyat védő rágalmazás és becsületsértés tényállásának alkotmányos büntetőjogi megítélésével.² A testület a jogtudományban sokat idézett határozatában fontos megállapításokat tett a véleményszabadság alapjogi tartalmára és a közösség elleni izgatás elkövetési magatartására vonatkozóan. Ezt követően több alkotmánybírói határozat született e tárgykörben,³ aminek köszönhetően a kollektív jogi tárggyal rendelkező, véleményszabadságot korlátozó tényállás nemcsak az alkotmányjogi, hanem a büntetőjogi szakirodalom érdeklődésének homlokterébe került, és átfogó elemzések születtek ezen témakörben.⁴

1992-től 2008-ig a jogalkalmazási gyakorlat oda fejlődött, hogy gyakorlatilag alkalmazhatatlanná vált a tényállás. Szomora Zsolt helytállóan mutatta ki, hogy a so-

¹ 30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992, 167. A határozat részletes bemutatásához ld. GÁRDOS-OROSZ Fruzsina: 30/1992. (V. 26.) AB határozat – gyűlöletbeszéd. In: GÁRDOS-OROSZ Fruzsina – ZAKARIÁS Kinga (szerk.): *Az alkotmánybírói gyakorlat. Az Alkotmánybíróság 100 elvi jelentőségű határozata 1990–2020.* 1. k. Budapest, HVG-ORAC, 2021. 203–219.

² 36/1994. (VI. 24.) AB határozat, ABH 1994, 219.

³ 12/1999. (V. 21.) AB határozat, ABH 1999, 106.; 18/2004. (V. 25.) AB határozat, ABH 2004, 303.; 95/2008. (VII. 3.) AB határozat, ABK 2008 június, 900.

⁴ A teljesség igénye nélkül: POLT Péter: A közösség elleni izgatás egyes jogalkotási és jogalkalmazási kérdései. In: LIGETI Katalin (szerk.): *Wiener A. Imre 70. születésnapjára.* Budapest, Közgazdasági és Jogi Kiadó, 2005. 167–184.; SZEDER Gyula: A társadalom békéjének büntetőjogi védelméről. *Magyar Jog*, 2002/1.; ZENTAI Ágnes: Véleményszabadságtól a Molotov-koktélokig avagy a „clear and present danger” és az önrendelkezési jog szomorú története. *Rendészeti Szemle*, 2010/2.; VASKUTI András: A közösség elleni izgatás bírói gyakorlata. In: LIGETI i. m. 185–205.; UJVÁRI Ákos: Büntetőjogi eszközök a közösségek elleni verbális támadásokkal szemben – ítélkezési problémák, jogalkotói válaszok. *Magyar Jog*, 2010/5.

kat kritizált 2004-es alkotmánybíróági határozat⁵ – amely a Fővárosi Ítéletábrának egy téves ítéletét vette alapul⁶ – végérvényesen eredménybűncselekményt kreált egy absztrakt veszélyeztető tényállásból.⁷ Ezt jól példázza, hogy a 2008-as AB határozat volt az utolsó alkotmánybíróági döntés, amely a diszpozíció alkotmányos megítélését vizsgálta.

Az Alaptörvény negyedik módosításának hatálybalépését követően azonban a joghelyzet megváltozott, mivel a szólásszabadság *explicit* korlátjaként került be az Alaptörvénybe az egyéni,⁸ valamint a közösségi méltóság védelme.⁹ Mindezek – valamint a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) 2016-os módosítása¹⁰ – ellenére nem születtek átfogó – alkotmányos büntetőjogi fókuszú – elemzések a véleménynyilvánítási szabadságnak kollektív jogi tárgyra figyelemmel történő korlátozása tárgyában.¹¹ A jogirodalmi érdeklődés inkább az individuális jogi tárgyat védő tényállások vizsgálatára – főként rágalmozás és becsületsértés – korlátozódott.¹²

Jelen tanulmány a közösség elleni uszítás tényállásának jogi tárgyára fókuszál, hiszen minden bűncselekmény kiindulópontja annak meghatározása, hogy pontosan

⁵ 18/2004. (V. 25.) AB határozat, ABH 2004, 303. 312. „Nem a véleménynyilvánítási szabadságával él, hanem gyűlöltre uszít az, aki erőszakos cselekedetre, ilyen magatartás vagy tevékenység kifejtésére hív fel, akkor ha a veszély nem csupán feltételezett, hanem a veszélyeztetett jogok konkrétak, és az erőszakos cselekedet közvetlenül fenyeget.”

⁶ Szomora Zsolt helytállóan jellemezte a Fővárosi Ítéletábra határozatát téves ítéletnek, ugyanis a határozat *ratio decidendi*-je alapján eredménybűncselekménnyé vált egy absztrakt veszélyeztető tényállás, ld. BH2005. 46.

⁷ SZOMORA Zsolt: *Alkotmány és anyagi büntetőjog. A büntetőjog-alkalmazás alkotmányosságának egyes kérdései*. Szeged, Pólay Elemér Alapítvány, 2015. 40.

⁸ Alaptörvény IX. cikk (4): „A véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat mások emberi méltóságának a megsértésére.

⁹ Alaptörvény IX. cikk (5): „A véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat a magyar nemzet, a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösségek méltóságának a megsértésére. Az ilyen közösséghez tartozó személyek – törvényben meghatározottak szerint – jogosultak a közösséget sértő véleménynyilvánítás ellen, emberi méltóságuk megsértése miatt igényeiket bíróság előtt érvényesíteni.” Erre hívja fel a figyelmet Szomora Zsolt is. SZOMORA Zsolt: *Dogmatikai és alkotmányjogi megjegyzések a gyűlölet-bűncselekmények büntetőjogi szabályozásához. Belügyi Szemle*, 2013/12. 49.

¹⁰ 2016. évi CIII. törvény 55. § (3). Hatályos: 2016. 10. 28-tól. A 2016-os módosítás legfontosabb változtatása, hogy bekerült a tényállásba az erőszakra uszítás is, amely alapján egyértelművé vált, hogy az erőszakra és a gyűlöltre uszítás nem azonos fogalmak.

¹¹ Az Alaptörvény negyedik módosítása előtt az alábbi monográfiák emelhetők ki: KOLTAY András: *A gyűlöletbeszéd korlátozása Magyarországon. Alkotmányos és jogalkalmazói megközelítések, európai kitekintéssel*. Budapest, CompLex, 2013.; BÁRÁNDY Gergely: *A gyűlöletbeszéd Magyarországon*. Budapest, Scolar, 2009.; HORNYÁK Szabolcs: *A köznyugalom elleni bűncselekmények*. PhD-értekezés. Pécs, 2009. Az Alaptörvény hatálybalépését követően a véleménynyilvánítási szabadság alapját érintő alkotmánybíróági gyakorlat bemutatásához lásd: KOLTAY András: *A véleménynyilvánítás alkotmányos védelme az Alaptörvény első évtizedében. Acta Humana*, 2021/2.

¹² GYULAY Dániel: *Becsület csorbításának vizsgálata a tényállásszerűséget és jogellenességet nélkülöző cselekmények körében – különös tekintettel az alkotmányos követelmények érvényesülésére*. PhD-értekezés. Budapest, 2022.; BÁRÁNYOS Bernadett: *A becsület büntetőjogi védelme a közügyeket érintő megszólalások esetén. Büntető bíróságok az alapjogi követelmények és a dogmatika szorításában*. Budapest, ELTE Eötvös, 2021.

mit véd az adott különös részi tényállás. A jogi tárgy fogalma azonban jelen esetben tisztázatlan. A jogi oktatásban is csak „érintik” a jogi tárgy témakörét, azonban behatóbban nem foglalkoznak vele. Hefendehl a jogtárgyat találóan „mulandó hullócsilagnak” (*vergängliche Sternschnuppe*) nevezi, hiszen a jogi képzés során a hallgató ezen fogalommal abban a kontextusban ismerkedik meg, hogy a büntetőjog feladata a jogtárgyvédelem, azonban a tanulmányait követően a jogi tárgy feledésbe merül.¹³ Ennek érdekében indokolt röviden áttekinti a fogalom-meghatározási kísérleteket mind a német, mind a magyar szakirodalomban, valamint elemezni szükséges a jogi tárgy funkcióját.

Ezt követően a magyar jogalkotónak mintaként szolgáló német tényállási koncepciót (*Volksverhetzung*) mutatom be, ugyanis a gyűlöletbeszédrel szemben fellépő közösség elleni uszítást a *Strafgesetzbuch* (a továbbiakban: *StGB*) igen komplex tényállásban szabályozza. A választott téma keretein belül maradván kizárólag a jogi tárgyra fókuszálók. A magyar szabályozás alapján a Btk. 332. §-ban szabályozott tényállás jogi tárgya a köznyugalom. Azonban mind a szakirodalomban, mind a vonatkozó alkotmánybírósági gyakorlatban újra és újra felmerült, hogy a tényállás a köznyugalmon túl az érintettek méltóságát is védi. Tekintettel az Alaptörvény negyedik módosítása alapján bevezetett nevesített korlátra indokolt a tényállás jogi tárgyának behatóbb vizsgálata.

2. A jogi tárgyról általában

2.1. A jogi tárgy a német szakirodalomban

Ebben a fejezetben egy vázlatos áttekintést kívánok tenni, hogy az egyes (főbb) szerzők, miként határozták meg a jogtárgyat. A kollektív jogtárgy – különösen a köznyugalom mint kollektív jogi tárgy – léte a büntetőjog-tudományban nem magától értetődő. Ebből következően indokolt a jogi tárgygyal, a fogalommeghatározási kísérletekkel foglalkozni, fókuszálva a kollektív jogi tárgy kategóriájára.

A jogi tárgy tanával foglalkozó dogmatörténetet 1834-ig, Birnbaum közétett dolgozatáig vezetik vissza. Bár Birnbaum a jogi tárgy fogalmát (*Rechtsgutbegriff*) még nem használta, de olyan megfogalmazásokat használt, mint az „érték (jószág), amely minket jogilag megillet” (*Gut, welches uns rechtlich zusteht*) és a „törvény által védendő érték fogalma” (*Begriff eines durch die Gesetze zu schützenden Guts*). Tana megkülönböztetett természetű (*natürliche*) és társadalmi (*soziale*) javakat. Amíg az előbbieket a természet adta az embernek (veleszületett), addig az utóbbiak a társadalmi fejlődés és a polgári egyesülés eredményeként keletkeztek.¹⁴ Ebből következik, hogy megjelennek az univerzális jogtárgyak, ugyanis megkülönböztetett individuális és kollektív jogi tárgyakat.

¹³ Roland HEFENDEHL: Die Rechtsgutslehre und der Besondere Teil des Strafrechts. Ein dogmatisch-empirischer Vergleich von Chile, Deutschland und Spanien. *Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik*, 2012/10. 506.

¹⁴ SWOBODA i. m. 27.

Binding a jogtárgyat a következőképp definiálta: jogtárgy minden, amelyeknek változatlan és zavartalan megőrzése a jogközösség érdeke és amiket a jogalkotó normákkal igyekszik megvédeni a nem kívánt jogsértéstől, veszélyeztetéstől.¹⁵ Binding számára, aki ténylegesen érvényesítette a jogtárgy fogalmát, csak a jogalkotó döntése volt mérvadó egy érték jogi védelemben részesítésére.¹⁶

Ezzel szemben Franz v. Liszt jogilag védett érdekként határozta meg a jogi tárgyat, amelyek az emberi szükséglet szempontjából alapvető fontosságúak. Ezeket nem a jogrend, hanem az élet generálja, éppen ezért ezek nem a jog, hanem az emberek javai.¹⁷ A neokantiánusi tanokat képviselő Honig megfogalmazásában a jogi tárgy a jogalkotó által az egyes büntetőjogi jogszabályokban a legrövidebb formában elismert cél. Ebből következik, hogy a jogtárgy végső soron nem más, mint az „egyes büntetőjogi rendelkezések értelmének és céljának” összefoglaló gondolati formája, „a cél rövidítése” vagy egyszerűen fogalmazva az egyes büntetőjogi jogszabályok *ratio legis*.¹⁸

Az előbb bemutatott jogtárgyfelfogásokkal a recens német szakirodalom igen sokat foglalkozott, azonban egyiket sem fogadja el általános érvényűnek. Itt Roxin, Hassemer és Jescheck álláspontját szükséges röviden bemutatni. Roxin a cél alapján történő meghatározás vizsgálatánál megállapítja, hogy a jogalkotó minden egyes jogszabállyal valamilyen célt követ, így eleve nem állhat fenn tényállás jogtárgysérelem nélkül. A büntetőjog feladatából – jogtárgyvédelem – kiindulva jogi tárgy alatt mindazon adottságok vagy céltételezések értendők, amelyek az egyes személyek szabad kibontakozásához, alapjogai megvalósulásához és ezen célelképzelésre felépülő állami rendszer funkcionálásához szükségesek.¹⁹ Kiemelendő, hogy ezt követően a negatív fogalom meghatározás módszerét alkalmazza, hiszen meghatározza, hogy mi nem lehet jogi tárgy.²⁰

Hassemernél a jogi tárgy csak büntetőjogi védelemre szoruló emberi érdek lehet (nem lehet tisztán társadalmi).²¹ Roxin ezt „személyi” (individuális) jogtárgyfogalomnak nevezi, azonban szükséges megjegyezni, hogy ez a nézet sem utasítja el a kollektív jogi tárgyak koncepcióját, csupán arra az álláspontra helyezkedik, hogy az univerzális jogtárgyakat egyéni érdekekre kell visszavezetni (akkor legitimálhatók).²²

Végezetül Jescheck a jogtárgyat a közösség létfontosságú érdekeként definiálja, amelyet a büntetőjog véd. Álláspontja szerint – hasonlóan Roxinhoz – a jogi tárgy nem lehet egyszerűen a *ratio legis*szel azonosítani, hanem önálló, koherens, a büntetőjogi normát megelőző valós jelentéssel kell felruházni. Ennek megfelelően a jogtárgy

¹⁵ Bindinget idézi SWOBODA i. m. 29.

¹⁶ Günter STRANTENWERTH – Lothar KUHLEN: *Strafrecht Allgemeiner Teil I.* 5 C. Köln, Hemanns Verlag, 2004. 29.

¹⁷ Albin ESER: Rechtsgut und Opfer: zur Überhöhung des einen auf Kosten des anderen. In: Ulrich IMMENGA (Hrsg.): *Festschrift für Ernst-Joachim Mestmäcker*. Nomos, Baden-Baden, 1996. 1014.

¹⁸ Sabrina PFAFFINGER: *Rechtsgüter und Verhältnismäßigkeit im Strafrecht des geistigen Eigentums*. Tübingen, Mohr Siebeck, 2015. 85.

¹⁹ Claus ROXIN: *Strafrecht Allgemeiner Teil. Band I.* München, C. H. Beck, 2006. 15–16.

²⁰ ROXIN i. m. 18–29.

²¹ SWOBODA i. m. 33.

²² ROXIN i. m. 17.

a társadalmi rend jogilag védett absztrakt értéke, amelynek megőrzése a közösségnek érdeke, és amelynek „hordozója” lehet egyaránt az egyén és a közösség.²³

Mindezekből következik, hogy a jogi tárgynak a német szakirodalomban nincsen egységes fogalma. A jogtárggyal kapcsolatos tanoknak két fajtáját különböztetjük meg: a dualista (univerzális) és a monista (individuális) tant. Fontos hangsúlyozni, hogy az individuális tan sem utasítja el a kollektív (univerzális) jogi tárgy koncepcióját. A két tan közti különbség a jogi tárgy eredetében figyelhető meg. Míg az univerzális tan azt hangsúlyozza, hogy az állam annyiban védelmezi az érdekeket, javakat, értékeket, amennyiben a közös érdek úgy kívánja, addig a monista azt a követelményt támasztja, hogy még a kollektív jogi tárgyakat is vissza kell vezetni az egyéni érdekre, értékre. A recens szakirodalom egységes abban, hogy léteznek individuális (egyénhez köthető), valamint kollektív, másnéven univerzális (általánosságban meghatározott) jogtárgyak.²⁴ A magyar jogtudomány számára az itt bemutatott német jogirodalmi felfogások szolgálnak mintaként a jogi tárggyal kapcsolatos felfogások tekintetében.

2.2. Jogtárgyfogalmi-koncepciók a magyar jogirodalomban

A német szakirodalmi mennyiséghez képest a magyar bibliográfia, amely a jogtárggyal foglalkozik, csekély. A korabeli szerzők közül behatóbban Schultheisz Emil foglalkozott a jogi tárggyal. Schultheisz előtti szerzők a tankönyvekben csak érintették a jogi tárgyat mint jelenséget és azt a bűncselekmény közvetlen tárgyának tekintették.²⁵

Schultheisz Emil egyedülálló módon a német szakirodalmi álláspontok részletes bemutatását és kritikai elemzését végezte el. Pontos fogalommeghatározásra nem vállalkozott, a jogi tárgyat értékes „valaminek” tekintette, amit „egy-egy büntetőjogszabály véd és ami ehhez képest a büntetés bekövetkezésének feltételét képező tényálladékok megállapításának indító oka.”²⁶ Végső soron Honig álláspontját elfogadva arra a következtetésre jut, hogy a jogi tárgyak csakis heterogének lehetnek és egyjelentésűek a büntetőjogszabályok céljaival.²⁷

A magyar büntetőjog-tudományban nem hagyható figyelmen kívül Wiener A. Imre munkássága, mivel Schultheisz óta behatóbban foglalkozott a jogi tárgy dogmatörténetével. Végső meghatározásában a jogilag védett érdek a társadalmi valóság értékelését jelenti, így a jogi tárgy a „társadalmi viszonyok bonyolult mechanizmusának kiragadott része, amelynek a büntetőjogi védelme társadalmi szükségletként jelentkezik.”²⁸

²³ Hans-Heinrich JESCHECK – Thomas WEIGEND: *Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil*. Berlin, Duncker&Humblot, ³1996. 256–258.

²⁴ Ld. pl. Hans KUDLICH: *Strafrecht Allgemeiner Teil*. München, C. H. Beck, ³2009. 1.; Urs KINDHÄUSER: *Strafrecht Allgemeiner Teil*. Baden-Baden, Nomos, ⁴2009. 36.; ROXIN i. m. 17.

²⁵ Közvetett tárgyként pedig a közrendet azonosították. Ld. pl. FINKEY Ferencz: *A magyar büntetőjog tankönyve*. Budapest, Politzer Zsigmond és Fia Könyvkereskedése, 1902. 136.; PAULER Tivadar: *Büntetőjogtan I. kötet. Anyagi Büntetőjog Általános Része*, Pest, Pfeifer Ferdinand, 1869. 76.; ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog tankönyve*. Budapest, Athenaeum Irodalmi és nyomdai R.-T., 1909. 80.

²⁶ SCHULTHEISZ Emil: A jogtárgy (büntetőjogi tanulmány). *Jog*, V. évf. 1938/3–4. és 5–6., 3.

²⁷ SCHULTHEISZ i. m. 11.

²⁸ WIENER A. Imre: *A hivatali büntettek*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1972. 65., 76.

Kádár Miklós és Kálmány György szerzőpáros is társadalmi viszonyt értett jogi tárgy alatt, amelyet a bűncselekmény sért vagy veszélyeztet.²⁹ Tokaji Géza formai és tartalmi szempontból közelítette meg a definíciót. Előbbi esetén a jogi tárgy az, amit a büntetőjog véd, illetve a bűncselekmény támad, utóbbi pedig valamely társadalmi viszony, vagy annak eleme, illetve mindezek funkcionálási feltételei.³⁰

A recens szakirodalmi helyzetkép is változatlan, ugyanis átfogó monografikus művek nem születtek. Nagy Ferenc és Filó Mihály foglalkozott behatóbban a jogi tárgyal és elemezték – vázlatosan – a német jogtárgy dogmatörténetét. Filó az individualista elmélet mellett érvel és foglal állást, hiszen az ő megfogalmazásában a jogtárgy büntetőjogi védelmet igénylő, konkrét személyhez kötött emberi érdek. Monista felfogását tükrözi, hogy elismeri az individuális (pl. élet) és kollektív (pl. köznyugalom) jogi tárgy megkülönböztetését, azonban az univerzális jogi tárgyak közvetített érdekként értelmezhetők, amelyeket az individumok összessége hordoz, tehát vissza kell vezetni a kollektív jogi tárgyakat az egyéni érdekekre.³¹ Ezt az álláspontot képviseli Hornyák is, ugyanis a bűncselekmény tárgyát a védelmet igénylő egyéni, vagy az abból eredeztethető közösségi értékben látja.³² A jelenlegi felfogások, álláspontok³³ alapján tömören a jogi tárgy lehet érdek, érték, állapot, társadalmi viszony (annak egy meghatározott területe). Továbbá egyetértés mutatkozik abban, hogy jogi tárgy szorosan összefügg a materiális jogellenességgel, valamint abban, hogy a jogtárgy nem része a törvényi tényállásnak. A bemutatott német és magyar felfogások alapján a jogi tárgyat egzaktan nem lehet definiálni. Szomora álláspontjával egyetértve sokkal inkább annak funkcióját kell vizsgálni, mivel a Btk.-ban szabályozott bűncselekmények jogi tárgyai heterogén jellegűek, ezért a definíció absztrahálása helyett a funkció körülírására és következményeinek feltárására kell törekedni.³⁴

3. A jogi tárgy funkcióról

A jogi tárgy funkciójával (is) főképp a német szakirodalom foglalkozik. A magyar jogirodalomban Schultheisz ismerte fel, hogy a jogtárgy mind a jogalkotásban, mind a jogalkalmazásban fontos szerepet játszik,³⁵ ugyanis a jogalkotó számára egy kritikai

²⁹ KÁDÁR Miklós – KÁLMÁN György: *A büntetőjog általános tanai*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1966. 258.

³⁰ TOKAJI Géza: *A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1984. 106.

³¹ FILÓ Mihály: A jogi tárgy fogalmáról. In: LIGETI i. m. 61.

³² HORNYÁK i. m. 190.

³³ NAGY Ferenc: *Anyagi büntetőjog. Általános rész*. Szeged, Iurisperitus, 2014. 153.; BELOVICS Ervin: *Büntetőjog I. Általános rész*. Budapest, HVG-ORAC, 2018. 178.; BALOGH Ágnes – TÓTH Mihály: *Magyar büntetőjog. Általános rész*. Budapest, Osiris, 2015. 98.; MÉSZÁROS Ádám: *A bűncselekmény fogalmának alapkérdései. A bűncselekmény fogalma és csoportosítása a magyar büntetőjogban*. Budapest, Országos Kriminológiai Intézet, 2020. 19.

³⁴ SZOMORA (2015) i. m. 28.

³⁵ SCHULTHEISZ i. m. 12.

mérce, a jogalkalmazásban pedig az értelmezés vezérfonala.³⁶ A német irodalomban ennek alapján rendszerimmanens,³⁷ valamint rendszerkritikus³⁸ funkciót különböztetnek meg, amely Hassemertől eredeztethető.

A rendszerimmanens felfogásnak egyedül a pozitív joggal van kapcsolata, ugyanis kizárólag a hatályos büntetőjogi rendelkezések határozzák meg a jogtárgyakat.³⁹ E nézet képviselői a Honig által kimunkált jogtárgyfogalomból indulnak ki (a jogalkotó által elismert cél, *ratio legis*). Ebből következik, hogy a jogi tárgyak önmagukban nem léteznek, csupán akkor „kelnek éltre”, ha jogalkotó kriminalizál egy magatartást. Így a jogtárgyakat csak a törvényhozó és az általa megalkotott büntetőjogi rendelkezések határozzák meg, ezért minden tényállás jogi tárgyat generál.⁴⁰ Fordítva pedig: jogi tárgy nélkül nincs büntetőjogi tényállás. Tehát a jogalkotási akaratot kell feltárni, aminek a pontosabb meghatározása csak a jogalkotó által védett cél érdekében megengedett.⁴¹ A nézet skeptikusai abban látják a problémát, hogy amennyiben kizárólag a hatályos jogon alapul a rendszerimmanens felfogás (hiszen a törvényhozó alakítja), úgy kritikai funkciót nem képes betölteni, ezért csak az értelmezés, valamint a különös rész felépítésének eszköze lehet, kriminálpolitikai jelentőség nélkül.⁴² Ebben az értelemben a jogi tárgy nem más, mint az értelmezés produktuma.

A rendszerkritikus (*rendszertranszcendes*) funkció alapján pedig a jogi tárgy nemcsak az értelmezés segédeszköze, hanem a törvényhozói hatalom korlátja is egyben.⁴³ E funkció független a pozitív jogtól, hiszen a jogalkotó iránymutatása, annak tartalmát más forrásból kell megkapnia,⁴⁴ meghatározva ezzel a jogalkotás kritériumait. Ebből következik, hogy a jogi tárgyat nem a törvényhozó hatalom teremti meg jogszabály útján, hanem az alkalmazandó jogtól függetlenül létező, meghatározott, védelemre érdemes és figyelembe vett javakon alapul, segítségül hívva a társadalomtudomány (vagy természettudomány) más területeit is.⁴⁵ Így korlátozza a jogalkotó cselekvési körét a büntetőjogi jogszabályalkotás hatáskörének gyakorlásában, ezáltal központi szerepet tölt be a büntetőjogi szabályozás legitimálásában.⁴⁶ Fontos megjegyezni, hogy a jogalkalmazó nem teheti – a rendszerkritikus funkcióval – kérdésessé a jogalkalmazói dön-

³⁶ Matthias KRÜGER: *Die Entmaterialisierungstendenz beim Rechtsgutsbegriff*. Berlin, Duncker & Humblot, 2000. 103.

³⁷ Másképp használva: teleologikus, a módszertani, hermeneutikus. PFAFFINGER i. m. 85.

³⁸ A rendszerkritikus helyett pedig gyakran használják a rendszertranszcendes, liberális, szubsztanciális vagy materiális jelzőket. PFAFFINGER i. m. 86.

³⁹ PFAFFINGER i. m. 85.

⁴⁰ Uo.

⁴¹ Benjamin VOGEL: Zur Bedeutung des Rechtsguts für das Gebot strafgesetzlicher Bestimmtheit. *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, 128., Heft 1. (2016) 150.

⁴² ROXIN i. m. 15. Hasonlóan PFAFFINGER i. m. 86.

⁴³ ROXIN i. m. 18.

⁴⁴ Carl-Friedrich STUCKENBERG: Rechtsgüterschutz als Grundvoraussetzung von Strafbarkeit? *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, 129., Heft 2. (2017) 350.

⁴⁵ PFAFFINGER i. m. 86.

⁴⁶ Uo.

tést.⁴⁷ Hasonlóan a jogtárgyfogalmi meghatározásokhoz, a kritikai funkció is vitatott a német jogirodalomban, hogy mennyiben képes korlátozni a törvényhozói hatalmat, azonban alkalmazása igen elterjedt. Hefendehl is rendszerkritikus funkciót hangsúlyozza, amikor arra a megállapításra jut, hogy a bűncselekmény alkotmányosságának kérdése *rendszertranszcendens*.⁴⁸

A legitimitás (alkotmányosság) kérdését kizárólag a rendszerkritikus funkcióra hagyni téves következtetés. A jogalkotó szabadon dönthet, hogy mely magatartást kriminalizálja vagy dekriminalizálja, mely értéket, állapotot, érdeket ismer el jogtárgyként, ebben kizárólag az Alaptörvény követelményei, valamint büntetőjog alapelvei korlátozzák.⁴⁹ Az pedig, hogy mi legyen jogtárgy, függhet a mindenkori társadalomtól, annak struktúrájától, valamint az alkotmányos berendezkedéstől.⁵⁰ A *rendszerimmanens* funkció az értelmezés segédeszközeként a büntetőjog-tudományban, valamint a jogalkalmazásban a teleologikus értelmezésben is megjelenik, amit a büntetőjogban jogtárgyharmonikus értelmezésnek nevezünk. Ennek fényében a büntetőjogi rendelkezést úgy kell értelmezni, hogy alkalmas eszköz legyen a törvényhozó által kitűzött cél elérése.⁵¹ Ezt a jogalkotó az Alaptörvény 28. cikkében kiemeli a többi értelmezés közül, kötelezővé téve az eljáró jogalkalmazó szervek számára.⁵² Ennek konkrét – a törvényhozásra is kiható – megjelenése az Alkotmánybíróság által alkalmazott szükségességi-arányossági tesztben manifesztálódik, amelynek keretében a jogi tárgyat vetjük össze az érintett alapjoggal. Az adott büntetőjogi rendelkezést pedig jogtárgyharmonikus interpretációval kell értelmezni, amelynél a rendszerimmanens funkciónak van jelentősége.⁵³

⁴⁷ VOGEL i. m. 150.

⁴⁸ Roland HEFENDEHL: *Kollektive Rechtsgüter im Strafrecht*. Köln, C. Heymanns Verlag, 2002. 19.

⁴⁹ STUCKENBERG i. m. 362.

⁵⁰ HEFENDEHL (2002) i. m. 20–21.

⁵¹ SZOMORA (2015) i. m. 29.

⁵² Alaptörvény 28. cikk: „A bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik. A jogszabályok céljának megállapítása során elsősorban a jogszabály preambulumát, illetve a jogszabály megalkotására vagy módosítására irányuló javaslat indokolását kell figyelembe venni. Az Alaptörvény és a jogszabályok értelmezésekor azt kell feltételezni, hogy a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgálnak.” A jogtárgyharmonikus és a teleologikus értelmezés nem ekvivalens. Hollán Miklós foglalkozott behatóbban a témával, rámutatva, hogy a két értelmezési mód rendeltetése eltérő. A jogtárgyharmonikus és a teleologikus értelmezés viszonyának vizsgálatához ld. HOLLÁN Miklós: A cselekmény jogellenessége és az azt kizáró okok. In: KIS Norbert – HOLLÁN Miklós: *Büntetőjog I. Általános rész. Alapismeretek a közigazgatási szakemberképzés számára*. 2. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2013. 62–63.

⁵³ SZOMORA (2015) i. m. 29.

4. A közösség elleni uszítás jogi tárgyáról

4.1. A köznyugalom mint kollektív jogi tárgy, kitekintve az *StGB* tényállási koncepciójára is

A jogalkotó a gyűlöletbeszédet korlátozó tényállást a Btk. XXXII. fejezetében (A köznyugalom elleni bűncselekmények) helyezte el, ebből következik, hogy a bűncselekmény kollektív jogi tárgya a köznyugalom (rendszerimmanens funkció), amelyet az Alkotmánybíróság alkotmányos értéként (tehát jogtárgynak) ismer el, s amire kiterjed az állam védelmi kötelezettsége.⁵⁴ A magyar szakirodalomban csak elvétve találunk olyan álláspontot, amely a köznyugalomnak a (kollektív) jogtárgyi létét elvetné. Hornyák foglalkozott részletesebben a köznyugalom, a közrend és a közbiztonság egymáshoz való viszonyával, valamint jogtárgyi jellegével.⁵⁵ Hornyák megállapítása alapján a köznyugalom szoros kapcsolatban van a közrenddel és a közbiztonsággal, ugyanis a köznyugalom a közösség tagjainak a közrendhez és a köznyugalomhoz fűződő kollektív pozitív érzelmi kapcsolata, amely alapján a közösség tagjai saját magukat és egymás személyét, valamint javaikat biztonságban tudják. Tekintettel a pozitív érzelmi, hangulati definíciós meghatározásra, álláspontja szerint nem fér össze a büntetőjog *ultima ratio* jellegével, ezért jogi tárgynak nem tekinthető. Ennek következtében a bűncselekmény jogi tárgya a közrend, vagyis a közösségek zavartalan egymás mellett élése, amely egyaránt közösségi és egyéni érték. Mind a vonatkozó szakirodalomban, mind a jogalkalmazási gyakorlatban egységes az álláspont abban a tekintetben, hogy a kommunikációs alapjogot korlátozó tényállás jogi tárgya a köznyugalom.⁵⁶

A magyar jogalkotónak mintaként szolgáló *StGB* a hazai szabályozásnak megfelelő közösség elleni uszítást a 130. § (1)⁵⁷ és (2)⁵⁸ bekezdésében szabályozza.⁵⁹ Az (1) be-

⁵⁴ 18/2000. (VI. 6.) AB határozat, ABH 2000, 117., 123.

⁵⁵ HORNYÁK i. m. 67–84.

⁵⁶ MEZŐLAKI Erik: XXXII. Fejezet. A köznyugalom elleni bűncselekmények. In: KARSAI Krisztina (szerk.): *Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*. Budapest, Wolters Kluwer Hungary, 2019. 755.

⁵⁷ Az (1) bekezdés alapján büntetendő, aki a köznyugalom megzavarására alkalmas módon, nemzeti, faji, vallási vagy etnikai csoport ellen vagy a lakosság valamely csoportja ellen vagy egy egyén ellen azért, mert az előbb említett csoporthoz vagy a lakosság egy részéhez tartozik, gyűlöletre uszít, erőszakos vagy önkényes intézkedésre hív fel, vagy az előbb említett csoport vagy egyén gyalázásával, becsmérlésével vagy rágalmozásával az emberi méltóságát sérti.

⁵⁸ A (2) bekezdés pedig tiltja az olyan tartalom terjesztését, nyilvánosság számára hozzáférhetővé tételét vagy 18. életévét be nem töltött személynek történő kínálását, átadását vagy hozzáférhető tételét, amely tartalmát tekintve az (1) bekezdés 1. pontjában meghatározott csoport, a lakosság egy része ellen vagy egy egyén ellen az (1) bekezdés 1. pontjában meghatározott csoporthoz vagy a lakosság egy részéhez való tartozása miatt gyűlöletre uszít, erőszakos vagy önkényes intézkedésre hív fel, illetve a lakosság valamely csoportjának gyalázásával, becsmérlésével vagy rágalmozásával mások emberi méltóságát sérti. Ezen túlmenően az *StGB* tiltja az előbb meghatározott tartalom [az *StGB* 130. § (2) bekezdés 1. pont szerinti felhasználása érdekében történő] előállítását, beszerzését, szállítását, raktáron tartását, felajánlását, hirdetését.

⁵⁹ A (3) és (4) bekezdés pedig a Btk. 333. §-ban szabályozott nemzetiszocialista és kommunista rendszerek bűneinek nyilvános tagadásának feleltethető meg, ezért – a tanulmány keretein belül maradván – nem kívánok vele foglalkozni.

kezdés jogi tárgya elsődlegesen a „belső” köznyugalom.⁶⁰ Ez mind az általános jogbiztonság állapotát, mind pedig a lakosság azon érzését magában foglalja, amely alapján a jogrend által biztosított védelemben élnek.⁶¹ A tényállás azonban a köznyugalmon túl védi az érintettek emberi méltóságát is.⁶² Hasonló a helyzet a (2) bekezdésnél is, amelyet általános antidiszkriminációs tényállásnak lehet tekinteni,⁶³ ami alapján nehezen azonosítható a védelmi tárgy. Végső soron nem marad más, mint a tolerancia és az emberség általános elve, amit nem lehet jogi tárgyként elfogadni. Ha figyelembe vesszük, hogy a szabályozás célja az idegengyűlölet visszaszorítása és az érintett csoportokra vonatkozó „veszélyes légkör” ellensúlyozása, akkor a (2) bekezdés jogi tárgya is a köznyugalom, valamint az egyes csoporttagok méltósága.⁶⁴ Egyet lehet érteni Frommel kijelentésével, hogy hiányozna a *ratio legis*, amennyiben a tényállást kizárólag köznyugalom elleni bűncselekményként értelmeznénk.⁶⁵

Eltérő nézetek találhatók arra vonatkozóan, hogy a 130. § védett jogi tárgyának tekinthető-e a kiskorúak védelme, ugyanis a tényállás többször utal a 18. életévét be nem töltött személyre. Így van olyan álláspont, amely védendő értéknek tekinti,⁶⁶ azonban található olyan, amely elutasítja, tekintettel arra, hogy ez a védelmi törekvés csak a *primer* védendő érték megsértésének következménye.⁶⁷

A magyar szakirodalmi álláspontokhoz képest a német jogirodalomban több olyan felfogás is olvasható, amely kétségbe vonja a köznyugalom kollektív jogi tárgyi voltát. Roxin negatív meghatározással élve sorolja fel azokat a jelenségeket, amelyek nem tekinthetők jogi tárgyakként. Ide sorolja a *megfoghatalan általánosság védelmi objektumait*, amelynél a köznyugalmat hozza példaként.⁶⁸ Számára túl homályos a fogalom ahhoz, hogy elsődleges védelmi értéknek lehessen tekinteni, ugyanis az a tény, hogy egyesek felháborodnak mások kritikus kijelentésein, a köznyugalom szempontjából nem indokolja a büntetőjogi felelősséget, mivel az ilyen magatartás az alapvető jogok hatálya alá tartozik. Hasonló álláspontot képvisel Hefendehl is.⁶⁹ Azonban a német tényállási koncepcióban nevesítve van az emberi méltóság is, ezért egyetértés mutatkozik abban, hogy a bűncselekmény jogi tárgyának tekinthető, legitimálva ezzel végső soron a tény-

⁶⁰ Theodor LENCKNER – Detlev STERNBERG-LIEBEN: 130 §. In: Adolf SCHÖNKE – Horst SCHRÖDER (Hrsg.): *Strafgesetzbuch Kommentar*. Auflage 27. München, C. H. Beck, 2006. Rn. 1a.

⁶¹ Jürgen SCHÄFER – Stephan ANSTÖTZ: 130. §. In: Jürgen SCHÄFER – Stephan ANSTÖTZ (Hrsg.): *Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch*. 42021. Rn. 2.

⁶² LENCKNER–STERNBERG-LIEBEN i. m. Rn. 1a.

⁶³ SCHÄFER–ANSTÖTZ i. m. Rn. 62.

⁶⁴ SCHÄFER–ANSTÖTZ i. m. Rn. 4.

⁶⁵ Monika FROMMEL: Das Rechtsgut der Volksverhetzung – oder ein »Ablaßhandel« in drei Akten. *Kritische Justiz*, Vol. 28., No. 3. (1995) 407.

⁶⁶ Manfred HEINRICH: Die Delikte gegen den öffentlichen Frieden und die öffentliche Ordnung im Lichte des Medienstrafrechts – Teil 2: §§ 130 und 130a StGB Beiträge zum Medienstrafrecht – Teil 12. *Zeitschrift für das Juristische Studium*, 6/2017. 626.

⁶⁷ Heribert OSTENDORF: 130. §. In: Urs KINDHÄUSER – Ulfrid NEUMANN – Hans-Ullrich PAEFFGEN: *Nomos Kommentar Strafgesetzbuch*. Band 2. Baden-Baden, 52017. Rn. 5.

⁶⁸ ROXIN i. m. 28–29.

⁶⁹ HEFENDEHL (2002) i. m. 299.

állást. Azonban arra, hogy az emberi méltóságnak melyik megjelenési formáját védi a diszpozíció, megint eltérő álláspontokat lehet találni: egyedül az emberi méltóságot; az érintett csoporttagok jogállását, illetve emberi méltóságát (különösen az élet és testi épséget);⁷⁰ vagy pedig a lakosság szintjét elérő csoportosulás méltóságát, „mennyiségi” (*quantitativ*) emberi méltóságot.⁷¹

A magyar jogirodalomban és alkotmánybíróági gyakorlatban is többször felmerült, hogy a tényállás a köznyugalmon túl védi az érintettek méltóságát is. Az Alkotmánybíróság több határozatában is érintette a közösségek méltóságának kérdését, azonban egyértelmű állásfoglalást az Alaptörvény hatálybalépése előtt nem tett.⁷² A taláros testület a 1992-es határozatában megállapította, hogy a közösségek méltósága a véleményszabadság alkotmányos korlátja lehet, valamint nem zárta ki, hogy ennek védelme érdekében a „törvényhozó akár a gyűlöletre uszítás tényállásán túlmenő büntetőjogi védelemmel is gondoskodik.”⁷³ Ebből két megállapítás vezethető le. Egyrészt *explicit* korlátot deklaráló rendelkezés hiányában ismerte el a közösségek méltóságát mint a véleményszabadság határát, másrészt *implicit* arra az álláspontra helyezkedett, hogy a bűncselekmény további jogi tárgyának lehet tekinteni a kollektív méltóságot. Azonban az ezt követő gyakorlatában található olyan határozat, amely egyértelműen elutasította a közösségek méltóságának létezését.⁷⁴ A szakirodalomban is az a koncepció terjedt el, hogy a közösségeknek mint entitásoknak nincsen méltósága, azonban az emberi méltóságnak van egy olyan szegmense, amely csupán azáltal létezik, hogy az érintett személy egy adott közösséghez tartozónak vallja magát, amely ugyanúgy méltó a védelemre.⁷⁵ Koltay András foglalkozott behatóbban a kollektív méltóságvédelem koncepciójával, nem zárva ki annak önálló létezését.⁷⁶

Megállapítható, hogy míg a német jogban a tényállás védendő értékének tekintik az emberi méltóságot, addig a magyar álláspontok sokszor vitatják. A köznyugalom homályos fogalmából eredő bizonytalanságok mindkét jogrendszerben fellelhetők. Álláspontom szerint ebből ered a tényállás alkalmazhatatlanná válása is. Az Alkotmánybíróság szintén az 1992-es határozatában fontos megállapítást tett, amikor a korlátozott alapjogot összevetette a köznyugalommal mint jogi tárggyal (szükségességi-arányossági tesztben megjelenő rendszerkritikus funkció):

„A vélemény szabadságával szemben mérlegelendő korlátozó törvénynek nagyobb a súlya, ha közvetlenül másik alanyi alapjog érvényesítésére és védelmére szolgál, kisebb, ha ilyen jogokat csakis mögöttesen, valamely

⁷⁰ SCHÄFER–ANSTÖTZ i. m. Rn. 2., 3.

⁷¹ OSTENDORF i. m. Rn. 4.

⁷² Megjegyzendő, hogy a testület a nemzeti jelkép megsértését vizsgáló határozatában [13/2000. (V. 12.) AB határozat] elismerte a közösségek méltóságának létezését és a tényállás védendő értékének tekintette. KOLTAY András: A közösségek méltóságának védelme. *Iustum Aequum Salutare* 2005/1. 160.

⁷³ 30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992, 167., 181.

⁷⁴ 96/2008. (VII. 3.) AB határozat, ABH 2008, 816., 824.

⁷⁵ BÁRÁNDY i. m. 29.

⁷⁶ KOLTAY (2005) i. m. 147–169.

„intézmény” közvetítésével véd, s legkisebb, ha csupán valamely elvont érték önmagában a tárgy (pl. a köznyugalom).⁷⁷

A törvényi tényállás elismert jogi tárgya az igen absztrakt fogalomként meghatározott köznyugalom, aminél a korlátozó törvénynek – tekintettel arra, hogy egy elvont érték önmagában a tárgy – a legkisebb a súlya (legalsó szint). Éppen ezért a judikatúra a véleménynyilvánítás – így a büntetlenség – határát igen kitolta. Ezért követeli meg a jogalkalmazási gyakorlat az alanyi jog sérelmét (konkrét veszélyt), hogy igazolni, legitimálni tudja a tényállást, ugyanis a köznyugalom jogi tárgyként történő veszélyeztetése önmagában nem elégséges ehhez. A német jogban azonban a tolerancia határa nem éri el ezt a magas küszöböt, ezért széles körű joggyakorlatról beszélhetünk.

Megjegyzem, hogy az emberi méltóságnak a tényállás jogi tárgyaként történő elismerése azzal a következménnyel is jár, hogy a bűncselekménynek lesz sértettje, ezáltal akár pótmagánvádlóként történő fellépésre is lehetőség lenne, ugyanis a bírói gyakorlat sok esetben a védett jogi tárgyból vezeti le a sértettet.⁷⁸

4.2. A kollektív méltóság mint jogi tárgy az Alaptörvény negyedik módosítása fényében

Az Alaptörvény 2013. április 1-jén hatályba lépett negyedik módosítása nevesített korlátként deklarálta a közösségek méltóságát: a véleménynyilvánítás szabadságának gyakorlása nem irányulhat a közösségek méltóságának megsértésére. **Álláspontom szerint** a jogalkotó egyértelműen állást foglalt a tekintetben, hogy a közösségnek mint entitásnak van méltósága. Ahogyan a Deli–Kukorelli szerzőpáros írja: „az emberi lét egyéni és társadalmi közösségi létformákra is értendő, úgy az egyes emberek méltósága is a közösségek méltóságává összegződik és új jogi minőséget nyer.”⁷⁹ Ez az új jogi minőség pedig az Alaptörvény IX. cikk (5) bekezdésében manifesztálódott, amely a gyűlöletbeszéd büntetőjogi legitimálásának alkotmányos alapját is jelentheti. A német jogban is fellelhető hasonló felfogás, amelyet „mennyiségi” (*quantitativ*) méltóságnak neveznek.⁸⁰ Amennyiben a jogalkotó arra az álláspontra helyezkedett volna, hogy a kollektív méltóságvédelem kvázi az egyéni méltóságvédelem része, akkor nem alkotta volna meg az (5) bekezdést.⁸¹

Igen sokat kellett várni arra, hogy az Alkotmánybíróság elsőként értelmezze az Alaptörvény IX. cikk (5) bekezdését. A 7/2021. (II. 19.) AB határozatában⁸² a testület

⁷⁷ 30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992, 167., 178.

⁷⁸ Vö.: KISS Anna: *A sértett szerepe a büntetőeljáráásban*. Budapest, Országos Kriminológiai Intézet, 2018. 111.

⁷⁹ DELI Gergely – KUKORELLI István: Az emberi méltóság alapjoga Magyarországon. *Jogtudományi Közlemény*, 2015/7–8. 344.

⁸⁰ OSTENDORF i. m. Rn. 4.

⁸¹ Vö. BÁRÁNDY i. m. 29.

⁸² Bár a határozat polgári ügyben született ítélet ellen benyújtott alkotmányjogi panasz alapján indult eljárásban született, azonban a véleményszabadsággal összefüggő alkotmányos értelmezés minden ügyben, így büntető ügyben is alkalmazandó.

azonban elmulasztotta a közösségek méltóságát deklaráló rendelkezés alkotmányos tartalmának kibontását. Analógia útján a (4) bekezdés alapján kialakított gyakorlatát tekintette kiindulópontnak, ami számos kérdést felvet. Ilyen például, hogy alkalmazandó-e (ha igen, mennyiben) a (4) bekezdés értelmezése alapján született alkotmánybíróági határozatokban foglalt alkotmányos követelmények?⁸³ Kritikaként említhető, hogy a testület indokolása összemosza a (4) és (5) bekezdést:

„[...] a közösség valamely tagja szubjektív értékítéletének, érzelmi beállítottságának vagy esetleges érzékenységének a megsértése nem feltétlenül jelenti az illető emberi méltóságának, illetve a közösség méltóságának a megsértését. [...] Súlyosan sértőnek, illetve kifejezőmódjában indokolatlanul bántónak minősíthető a közlés, ha a közösség tagjai emberi méltóságának korlátozhatatlan magját sérti, illetve ha egyébként öncélúan a közösség, illetve tagjai méltóságának a megsértésére irányul.”⁸⁴

Az Alkotmánybíróság először a közösség tagjai emberi méltóságának korlátozhatatlan magját, majd pedig a közösség méltóságát sértő szólásról szól. **Mint említettem**, ha a jogalkotó azt a koncepciót fogadta volna el, amely alapján a kollektív méltóságvédelmet az egyéni méltóság hatálya alá vonja, nem alkotta volna meg az (5) bekezdést. Amennyiben a közösség tagjai emberi méltóságának korlátozhatatlan magját sértő szólás hangzik el, úgy az Alaptörvény IX. cikk (4) bekezdés, azonban, ha a közösség méltóságát sértő a kifejezés, úgy már az (5) bekezdés hatálya alá tartozik. A testület így elmulasztotta a (4) és (5) bekezdés egymáshoz való dogmatikai viszonyának a feltárását, amelyre Juhász Miklós párhuzamos indokolásában is felhívja a figyelmet.⁸⁵ Egyetértve álláspontjával, ezen kategória Alaptörvénybe emelésével a korábbi alkotmánybíróági gyakorlat azon elemei, amelyek a közösség méltóságának létezését vonták kétségbe, nem tekinthetők irányadónak. Juhász végső soron arra a következtetésre jut, hogy a kollektív méltóság a közösség tagjainak az adott közösséghez tartozásából fakadó „különleges” méltóság. Ez elfogadható álláspontnak tűnik, hiszen így a közösségek méltóságát formálisan elismeri, elválasztva ezáltal az Alaptörvény (4) bekezdésében deklarált egyéni méltóságtól, másrészt megtartja a méltóság emberhez köthető jellegét.

Amennyiben megnézzük a negyedik módosítás indokolását,⁸⁶ szembeűnik, hogy az (5) bekezdés alapján véve polgári jogi célú rendelkezés, azonban a közösségek méltóságának büntetőjogi jogtárgyként történő elismerését mindez nem befolyásolja. Ezt alátámasztja a – 2016. évi CIII. törvénnyel módosított – Btk. indokolása:

⁸³ Így pl. 13/2014. (IV. 18.) AB határozatban rögzített alkotmányos követelmények szerint elsőként azt kell vizsgálni az eljáró bíróságoknak, hogy a szólás közéleti vitában kifejtett álláspontot tükröz-e, ezt követően, hogy az inkriminált kifejezés tényállítás vagy értékítélet-e, végül, hogy a szólás az érintett személy emberi méltóságának korlátozhatatlan aspektusát sérti-e. 13/2014. (IV. 18.) AB határozat, ABH 2014, 588.

⁸⁴ 7/2021. (II. 19.) AB határozat, ABH 2021, 487., 492.

⁸⁵ 7/2021. (II. 19.) AB határozat, ABH 2021, 487., 498.

⁸⁶ Magyarország Alaptörvényének negyedik módosításáról szóló T/9929. számú javaslat indokolása.

„Mindezek mellett a módosítás azon korábbi jogalkotói szándék további erősítését is szolgálja, amelyet Magyarország Alaptörvényének negyedik módosítása a IX. cikk kiegészítése révén már megkezdett, biztosítva ezzel a gyűlöletbeszédrel szembeni hatékonyabb, komplexebb fellépést.”⁸⁷

Az Alkotmánybíróság is elfogadja a tényállás jogtárgyaként a közösségek méltóságát egy 2018-as határozatában:

„azok a gyűlöletkeltő magatartások, amelyek szankcionálására a közösség elleni izgatás büntetőjogi tényállása alkalmazható, a köznyugalom megzavarásán túl [...] a közösségek méltóságának a megsértésére is alkalmasak. A tényállás ilyen módon a köznyugalom védelmével együttesen a közösségek méltóságának a védelmét is szolgálja.”⁸⁸

A jogtárgy rendszerimmanens funkciója alapján az értelmezésben játszik kiemelt szerepet, amikor arra keressük a választ, hogy mi volt a jogalkotó célja a rendelkezés megalkotásával. Az Alaptörvény 28. cikke értelmében pedig a jogszabály céljának feltárásakor a törvény indokolását kell figyelembe venni. Ebből levezethető, hogy a törvényhozói szándék a gyűlöletbeszédet korlátozó tényállásnál a közösségek méltóságának hatékony védelme [Alaptörvény IX. cikk (5) bekezdés], ami megjelenik az indokolásban is. Ez pedig nem hagy kétséget afelől, hogy az Alaptörvény kollektív méltóságot védő rendelkezése nemcsak a gyűlöletbeszéd büntetethezességének alkotmányos alapját, hanem a jogtárgyként történő elismerését is jelenti. A jogalkotó a 2016-os módosítással erősíteni szerette volna a gyűlöletbeszéd elleni fellépést, törekedve ezáltal az unió-konformitásra. Ennek következtében már tényállási szinten megjelent a gyűlöletre uszítás mellett az erőszakra uszítás, amelynek következtében egyértelmű vált, hogy a két fogalom nem azonos, az erőszak konkrét veszélyével való összekapcsolásán alapuló értelmezés nem fogadható el.⁸⁹ Azonban látható, hogy hiába módosult a tényállás, a gyakorlatban azóta sem történt előrelépés. Ennek folytán a módosítás mellett szükséges a kollektív méltóság jogtárgyként történő elismerése, amelynek következtében újból alkalmazhatóvá válna a tényállás.⁹⁰ Itt utalnék vissza az Alkotmánybíróság 1992-es határozatában írt megállapítására, amely szerint a véleményszabadságot korlátozó törvénynek a legnagyobb a súlya, ha közvetlenül másik alanyi alapjog érvényesítésére és védelmére szolgál és legkisebb, ha elvont érték önmagában a tárgya,

⁸⁷ A Btk. indokolása, Complex Jogtár.

⁸⁸ 3146/2018. (V. 7.) AB határozat, ABH 2018, 762, 768. Az alkotmányjogi panaszt a testület abban a tekintetben fogadta be, hogy sérült-e az indítványozó jogorvoslathoz való joga akkor, amikor nem volt lehetőség pótmagánvádlóként fellépni. Így az Alkotmánybíróság a közösség elleni uszítás tényállását alkotmányosan nem értelmezte.

⁸⁹ MEZŐLAKI i. m. 755.

⁹⁰ SZOMORA (2013) i. m. 49. Erre kiváló példa a Debreceni Ítéletábrának egy igen friss, 2021-es határozata, amely helybenhagyta a másodfokú bíróság bűnösséget megállapító ítéletét. Ami figyelemre méltó, hogy a táblabíróság hivatkozik az Alaptörvény IX. cikk (5) bekezdésére, mint a véleményszabadság korlátjára. Debreceni Ítéletábra Bhar.I.625/2020/32. sz. ítélete.

mint a köznyugalom. Amennyiben a közöség elleni uszítás jogi tárgyának tekintjük a közöségek méltóságát is (vagy az emberi méltóságot), akkor máris az „első szintre” lépünk, ahol legnagyobb a súlya az alapjogot korlátozó törvénynek. Ezáltal lejjebb lehet vinni a véleménynyilvánítás – így a büntetethez – határát és a tényállás alkotmányos legitimitása is megmaradna.⁹¹

5. Záró gondolatok

A jogi tárgy szerepe az Alaptörvény 28. cikkének köszönhetően felértékelődött, amelylyel foglalkozni kell, hogy ne legyen „mulandó hullócsillag.” Fogalmával kapcsolatban számos eltérő álláspont olvasható mind a német, mind a magyar szakirodalomban. A jogi tárggyal foglalkozó szakirodalmakból az a következtetés vonható le, hogy a fogalom tisztázatlan, sőt még a kollektív jogi tárgyak létét megkérdőjelező állásfoglalások száma is jelentős. Sem a dualista (univerzális), sem a monista (individuális) tan nem tud adekvát fogalmat meghatározni.

Be kell látni azonban, hogy a kutatásoknak a funkciót kell feltárni, hiszen itt jelenik meg a jogtárgy gyakorlati haszna. Mind a rendszerimmanens, mind a rendszerkritikus funkciónak, amely ideális esetben egyazon eredményre vezet, helye van a jogalkalmazásban és a jogtudományban.

A gyűlöletbeszédet korlátozó büntetőjogi tényállás az idők folyamán számos módosításon ment keresztül. A törvényhozó folyamatosan próbált megfelelni az Alkotmánybíróság által felállított alkotmányos követelményeknek, több-kevesebb sikerrel, amit a jogszabályszoveget megsemmisítő alkotmánybírói határozatok tanúsítanak. 2008 óta a jogalkalmazási gyakorlatban nem történt előre mozdulás annak ellenére, hogy a jogszabályi környezet alaposan megváltozott. A közöség elleni uszítás tényállásába újból életet kell lehelni, amelynek kiindulópontja lehet a tényállás egy további jogi tárgyának elismerése, nevezetesen a közöségek méltósága. Ezáltal a diszpozíció a köznyugalmon túl a kollektív méltóságot is védené, amelynek alkotmányos alapja az Alaptörvény IX. cikk (5) bekezdésében manifesztálódik. A tolerancia határát lejjebb lehetne tolni, így olyan szólások, amelyek eddig nem minősültek gyűlöletbeszédnek, büntetendővé válnának. Ennek következtében újból ügydöntő határozatok születhetnének, amelyek ellen alkotmányjogi panaszt lehetne benyújtani. Ennek eredményeképp pedig az Alkotmánybíróság, hosszú idő után, ismét érdemben tudna foglalkozni a közöség elleni uszítás tényállásának alkotmányos büntetőjogi megítélésével.⁹² Ehhez változtatni kell a tényállás jogi tárgyával kapcsolatos felfogásban.

⁹¹ Felvetődhet ennek fordítottja is: a szólásszabadság védelme megvalósulhat a méltóság kárára is. Erre azonban igen kevés esélyt látok, ugyanis eddig kizárólag a köznyugalmat tekintették a tényállás jogi tárgyának. Az alkotmánybírói gyakorlat pedig egyértelmű abban a tekintetben, hogy a köznyugalom védelme a véleményszabadság tekintetében nem azonos szinten helyezkedik el a méltóságvédelemmel.

⁹² SZOMORA (2013) i. m. 49.

